

КУЛЬТУРА ЯК «М'ЯКА СИЛА» В КОНЦЕПЦІЇ ЗОВНІШНІХ ВІДНОСИН ДЖОЗЕФА НАЯ

Корнійчук Юлія Юрївна

*к. філос. наук, НПУ імені М.П. Драгоманова
iu.korniichuk@npu.edu.ua*

Збройна агресія проти України, що розпочалася у 2014 році, по-новому поставила перед українською державою питання власної безпеки – не лише суто військового захисту, а і захисту власних інтересів у інформаційній сфері та сфері культури. Така потреба не лише породила широку суспільну дискусію з проблеми, але й дедалі більше набуває інституційних форм. Так у 2015 році при Міністерстві закордонних справ було створено окреме Управління з публічної дипломатії, спільними зусиллями Дипломатичної академії та Інституту Кеннана в Києві проведено три форуми культурної дипломатії, створено майданчик для сфокусованої професійної дискусії – журнал «Агора». Поряд з цим, доводиться констатувати проблему звуженої презентації власне культурної дипломатії, її редукції або цілковито в мистецьку сферу, або до індивідуального досвіду контактування з іншою культурою. В такому контексті набувають актуальності комплексні дослідження культурної дипломатії: її змісту, завдань, структури, а також меж і можливостей.

Завданням цієї роботи є висвітлення ключових аспектів концепції культурної дипломатії американського політолога-міжнародника Джозефа Ная.

Українському читачеві та досліднику культурної дипломатії праці Ная можуть бути цікавими з кількох причин: по-перше, в них дається комплексне структурне осмислення американського досвіду культурної дипломатії, який на сьогодні є чи не найбільш успішним; по-друге, будучи професійним політологом, він показує чіткий взаємозв'язок між культурою, національною безпекою та традиційною офіційною дипломатією; і, насамкінець, його праці значною мірою ґрунтуються на досвіді взаємин США і СРСР часів Холодної війни, тож наведені там приклади будуть не лише близькі українцям не лише з точки зору історії, а й в деяких з них можна чітко впізнати праобрази сучасної інформаційної війни проти України.

Що таке «м'яка сила»? Центральними для Джозефа Ная є поняття «жорсткої» та «м'якої» сили – основних методів і способів досягнення державою власних інтересів на міжнародній арені. Під прямою «жорсткою силою», він розуміє військову потугу держави та її здатність чинити економічний тиск. У свою чергу, «м'яка сила» здатна забезпечувати досягнення результатів не через примус чи «підкуп», а через формування впізнаваності та привабливості культури країни. Саме така привабливість

допомагає легітимізувати ідеали та політику країни, посилювати її вплив на міжнародній арені[3].

Таким чином, трьома китами «м'якої сили» для Ная є (1) культура країни, зокрема, ті її елементи, які можуть бути привабливими для інших, (2) політичні цінності за якими живе ця країна, а також (3) її закордонна політика – коли інші сприймають країну як носія певного морального авторитету [4, с. 84].

Гарвард проти Голівуду: моделі культурної дипломатії США. Аналізуючи культуру як «м'яку силу» в зовнішній політиці США, Най акцентує увагу на окремих завданнях «високої» та популярної культури, які є однаково важливими в міжнародних відносинах. В першому випадку, йдеться насамперед про наукові та академічні обміни, орієнтовані на національну еліту тих чи інших країн. Повертаючись після такого обміну його учасники привозять додому не лише нові знання, а й знайомство з цінностями приймаючої країни, та розуміння і повагу до її державних інституцій. Будучи лідерами у своїй країні, учасники обмінів з самого початку націлені на участь у розвитку й позитивному перетворенні батьківщини, а такий обмін дозволяє їм побачити в дії можливу модель такої зміни. Саме тому учасників таких обмінів у сучасних дослідженнях часто називають «неусвідомленими послами» (англ. *ambassadorsunaware*) [дет. див.1] або як цитує Най одного з радянських функціонерів – «троянськими кіньми».

Попри те, що вплив «високої» культури на політику держави прослідкувати легше, створення позитивного іміджу у широкого загалу (не еліти) є не менш важливим. Власне, однією із причин програшу радянською державою Холодної війни Най називає недооцінку популярної культури з боку СРСР («неспроможність створити власного Елвіса»). Популярна музика, кінофільми і програми радіостанцій за певних умов можуть розглядатися як інструменти зовнішньополітичного впливу. Йдеться не обов'язково про створений на експорт «агітаційний продукт». Саме за допомогою масової культури відбувається трансляція привабливих побутових образів, якими хочеться наситити і власне життя. Однак, коли такий порив розбивається об жорстку дійсність, «реципієнт» раніше чи пізніше починає задумуватися про причини такого стану речей, що, в свою чергу, підводить до питання внутрішньої державної політики.

Порівнюючи досвід використання «м'якої сили» у різних країнах, Най наголошує також на особливостях американської культури, які забезпечили успіх американській культурній дипломатії По-перше, завдяки своїй відкритості вона здатна абсорбувати в себе елементи інших культур і ретранслювати їх як власні. Британські Бітлз, італійська піца, японські суші асоціюються, в першу чергу, саме з американською культурою і способом життя, а не з місцем їх реального походження. По-друге, американцям вдалося засоціювати свою культуру, як і США загалом, з сучасністю, прогресивністю й успіхом, що мало двоякий наслідок. З одного боку, попри нижчий рівень життя США притягує до себе значно більше мігрантів,

ніж економічно успішніші країни Європи, наприклад. З другого – таке позиціонування дедалі частіше сприймається як загроза для традиційних культур, породжуючи принципову опозицію американській культурній дипломатії.

Акцент на «високій» чи «низькій» культурі визначає також особливості стратегії розвитку культурної дипломатії, які Най умовно поділяє відповідно на повільну та швидку [3, с.102-103]. Швидка культурна дипломатія спрямована на вирішення нагальних точкових завдань та реалізується насамперед через засоби масової інформації. Повільна, в свою чергу, здатна забезпечити стійкіший результат, але у більш віддаленій перспективі (через освітні програми, літературу тощо).

Провідники «м'якої сили». Починаючи з Холодної війни, коли традиційна дипломатія виявилася малоефективним інструментом налагодження відносин між державами, розпочинається швидкий процес дисперсії дипломатичних функцій. Поступово поряд із офіційним дипломатичним корпусом у кожній країні з'являється низка різною мірою наближених до держави інституцій чи суб'єктів, які, відстоюючи власні інтереси, стають потужними гравцями на міжнародній арені. Луїз Даймонд та Джон МакДональд на початку 90-х назвали такий новий стан речей багаторівневою дипломатією (англ. *multi-track diplomacy*). Серед недержавних дієвців, які формують міжнародні відносини та є провідниками культурної дипломатії Най називає наступні категорії:

1) транснаціональні організації (а в епоху тотальної інформатизації суспільства та демократизації інформаційних технологій, навіть окремі індивіди, які мають доступ до широкої аудиторії),

2) представники діаспори та емігрантські громади, які стають опорою проведення державної політики безпосередньо на чужій території;

3) недержавні громадські організації (НДО),

4) релігійні організацій та рухи,

5) міжкурядові організації (ООН, ОБСЄ, тощо)[5, с. 90-98]¹.

Попри відсутність прямих важелів впливу, кожна з цих категорій суб'єктів володіє певним соціальним капіталом, що дозволяє їй виступати від імені ширшої групи населення, впливаючи на стосунки між державами. Інструментарій їх впливу на міжнародні відносини може корелюватися від позитивного лобіювання до певних кампаній «сорому» (бойкоту, що може мати економічні наслідки), дестабілізації чи створення інформаційного шуму. Саме останньому Най приділяє значну увагу, виокремлюючи так званий «парадокс множинності» (англ. *paradox of plenty*)[3, с.106], що є досить близьким до концепту постправди.

Рівні взаємодії. Залучення до міжнародної діяльності на стільки

¹ На відміну від Ная, згадані вище Даймонд та МакДональд виокремлювали аж 9 рівнів дипломатичних відносин: уряди, недержавні професійні миротворчі організації, бізнес-світ, пересічні громадяни, науково-освітня спільнота, громадянські активісти, релігійні та філантропічні організації, ЗМІ.

широкого кола неурядових суб'єктів та інституцій відбувається на кількох рівнях. По-перше, йдеться про повсякденний вимір людської взаємодії – знайомство з носіями та елементами іншої країни / культури. По-друге – стратегічна комунікація – ініційована державою широка суспільна дискусія з певних тем чи проблем. І, нарешті, по-третє, налагодження довготривалих відносин та зв'язків (через стипендії, обміни, тренінги, семінари, медіаканали та ін).

Отже, концепція «м'якої сили» Джозефа Ная є однією з базових для розуміння сучасної культурної дипломатії. Беззаперечною перевагою побудованої Наєм системи є не лише її комплексність, а і спроба продемонструвати і систематизувати реальні моделі та шляхи впливу культури на сучасні міжнародні відносини. Поряд з цим, жодна з книг Ная так і не була перекладена українською, тому переклад, прочитання та ширше осмислення «класиків» культурної й публічної дипломатії залишається сьогодні одним із нагальних завдань академічної спільноти.

1. Bettie M. Ambassadors Unaware: The Fulbright Program and American Public Diplomacy. //Journal of Transatlantic Studies. – 2015. – Vol. 13. – № 4. – Pp. 358–372.
2. Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace / Louise Diamond, John McDonald. – Washington : Institute for Multi-Track Diplomacy, 1993. – 192 p.
3. Nye J. S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. – New York : Basic Books, 1990. – 307 p.
4. Nye J. S. Future of Power. – New York : Public Affairs, [2012]. – 298 p.
5. Nye J. S. Soft power : the means to success in world politics. – New York : Public Affairs, 2004. – 191 p.

ВІД ОСВІТИ ТА МОЛОДІЖНИХ ОБМІНІВ ДО БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ІНСТИТУТ РЕГУЛЯРНИХ МІЖУРЯДОВИХ І МІЖВІДОМЧИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ВІДНОСИН ІЗ СУСІДАМИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРН

Кривонос Роман Анатолійович

*к. політ. наук, доц., ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка
RKryvonos@ukr.net*

Важливе місце серед інструментів зовнішньої політики ФРН посідає інститут регулярних міжурядових і міжвідомчих консультацій, започаткований у відносинах із Францією *Єлісейським договором про німецько-французьку співпрацю* [7] 1963 р. Він передбачав проведення регулярних двосторонніх міжурядових та міжвідомчих консультацій з усіх важливих питань зовнішньої політики, безпеки, оборони, освіти, а також у сфері культурних відносин з метою взаємного узгодження державної